

مقدمه:

در جهان امروز دستیابی به رشد و توسعه پایدار اقتصادی بدون حمایت از تولیدات داخلی، تقویت صنایع کوچک و متوسط و کاهش وابستگی به واردات، امر دشوار و چالش‌برانگیز است. در این میان، سکتور تولید شیری یا «قنادی» یکی از زیرمجموعه‌های مهم صنایع غذایی افغانستان به شمار می‌رود که از جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ غذایی و ذوق عامه مردم برخوردار است. این بخش افزون بر پیوندهای فرهنگی، توان بالقوه‌ای در عرصه‌های اشتغالزایی، افزایش تولید ملی، تقویت صادرات و انکشاف اقتصادی کشور دارد. با آنکه در سال‌های اخیر شماری از کارخانه‌ها و کارگاه‌های تولید شیری در ولایات مختلف کشور فعالیت خویش را آغاز نموده‌اند؛ اما آمارهای ابتدایی نشان می‌دهد که نزدیک به نصف نیاز بازار داخلی از طریق واردات محصولات خارجی تأمین می‌گردد. این میزان وابستگی نه تنها مانع رشد تولید داخلی می‌گردد؛ بلکه فرصت‌های اقتصادی همچون ایجاد شغل، سرمایه‌گذاری و حرکت به سوی خودکفایی اقتصادی را نیز محدود می‌سازد. افزون بر آن، سکتور قنادی با مشکلات و موانع جدی مواجه می‌باشد؛ از جمله نبود تکنالوژی و ماشین‌آلات مدرن، کمبود مواد خام باکیفیت، محدودیت در دسترسی به منابع مالی، ضعف در بسته‌بندی و بازاریابی و عدم توان رقابت با محصولات وارداتی.

این عوامل سبب گردیده است تا تولیدکنندگان داخلی با دشواری‌های فراوان روبه‌رو باشند و سهم این سکتور در اقتصاد کشور به شکل مطلوب تحقق نیابد. در پرتو چنین واقعیتی نیاز جدی به بررسی علمی-تحقیقی و همه‌جانبه وضعیت سکتور قنادی در کشور احساس می‌گردد تا از رهگذر آن بتوان به شناخت دقیق فرصت‌ها، چالش‌ها و ظرفیت‌های موجود دست یافت و زمینه‌های انکشاف و تقویت آن را فراهم ساخت.

بنابراین؛ ریاست پالیسی و استراتژی اقتصادی وزارت اقتصاد با توجه به اهمیت این سکتور، گزارش تحقیقی-تحلیلی‌ای را به هدف بررسی علمی وضعیت فعلی، فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارهای رشد و توسعه سکتور تولید شیری (قنادی) در افغانستان انجام داده که پس از چاپ و نشر، خلاصه آن نیز جهت استفاده علاقه‌مندان، متخصصان و پالیسی‌سازان کشور شریک ساخته می‌شود.

روش تحلیل گزارش:

روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی و میدانی بوده و اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه ساختاریافته از ۲۶۹ شرکت و فابریکه فعال در ۲۶ ولایت کشور گردآوری شده است.

بر اساس آمار گردآوری شده از این نهادها، تولید سالانه شیری در افغانستان حدود ۴۰'۲۱۰ هزار تُن تخمین زده شده است که برای ۳۱۱۷ نفر زمینه اشتغال مستقیم و برای ۴۶۷۶ نفر زمینه اشتغال غیرمستقیم را فراهم نموده است. در حالی که نیاز سالانه بازار داخلی نزدیک به ۸۱'۸۰۹ هزار تُن می‌باشد. این ارقام نشان می‌دهد که تنها حدود ۴۹.۱۵٪ از نیاز بازار توسط تولیدات داخلی تأمین می‌گردد و بیش از ۵۰٪ نیاز بازار از طریق واردات از کشورهای چون پاکستان، ایران، ترکیه، هند و برزیل فراهم می‌گردد که ارزش مالی این واردات بیش از ۶۴ میلیون دالر در سال تخمین زده می‌شود که به معنای خروج مقدار زیاد ارز از کشور است.

صادرات:

صادرات در این سکتور نزدیک به صفر می‌باشد، با آنکه افغانستان دارای محصولات سنتی و باکیفیت مانند: قطاب، باقلوا، چاکلیت محلی و کلوچه‌های منطقه‌ای می‌باشد؛ اما صادرات این محصولات تقریباً وجود ندارد. بر اساس گزارش اتاق تجارت، دلیل اصلی این ضعف عبارت است از:

☑ نبود بسته‌بندی معیاری و به‌روز که برای صادرات بین‌المللی ضروری می‌باشد؛

✓ عدم رعایت استانداردهای غذایی بین‌المللی از جمله HACCP و ISO :

✓ نبود برند ملی برای شیرینی‌های افغانی؛

✓ مشکلات ترانزیتی و گمرکی با کشورهای همسایه.

در جدول ذیل وضعیت برخی از شاخص‌های سکتور تولید شیرینی توضیح داده شده است:

شماره	شاخص	وضعیت فعلی	تحلیل و تفسیر
1	تولید داخلی	۴۰.۲۱ هزار تُن	با حمایت دولت، ظرفیت دو برابر شدن طی ۳ سال وجود دارد.
2	اشتغال مستقیم	۳'۱۱۷ نفر	در صورت توسعه شرکت‌ها، قابلیت افزایش تا ۲ برابر را دارد.
3	اشتغال غیرمستقیم	4676 نفر	در سکتور تولید شیرینی/قنادی مصروف کار می‌باشند که مجموعاً به صورت اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در حدود 7793 نفر را شامل می‌شود.
4	واردات	۴۱.۶۰ هزار تُن	سالانه بیش از ۶۴ میلیون دالر ارز از کشور خارج می‌شود.
4	صادرات	نزدیک به صفر	به دلیل ضعف در استاندارد، بسته‌بندی و برند، بازار صادراتی شکل نگرفته است.
5	نرخ رشد شرکت‌ها	کمتر از ۳٪ در سال	نبود زیرساخت و حمایت مالی، عامل اصلی رشد پایین شرکت‌ها بوده است.

توزیع جغرافیایی فعالیت‌ها نشان‌دهنده تمرکز تولید در برخی ولایات (مانند بلخ، هرات و جوزجان) و ضعف در سایر ولایات می‌باشد که بیانگر توسعه نامتوازن و نیاز به پالیسی‌سازی منطقه‌ای می‌باشد.

ساختار شرکت‌ها نشان می‌دهد که بیش از ۶۵ درصد آن‌ها بسیار کوچک بوده و با منابع محدود، ماشین‌آلات ابتدایی و انسجام‌های ضعیف فعالیت می‌نمایند. همچنان حدود ۴۰ درصد از مواد خام مورد استفاده در این سکتور از خارج وارد می‌شود. مشکلاتی مانند نبود زیرساخت‌های صنعتی، کمبود تسهیلات مالی، فقدان نیروی متخصص، واردات بی‌رویه و نبود نظام مؤثر بازاریابی و... از موانع عمده رشد پایدار این سکتور به‌شمار می‌روند. در مقابل، وجود بازار بزرگ داخلی، فرهنگ غنی مصرف شیرینی، هزینه پایین تولید و ظرفیت بالای اشتغالزایی از جمله فرصت‌های مهم برای رشد این سکتور تلقی می‌گردند.

بر بنیاد تحلیل‌ها، سرمایه‌گذاری در بخش‌هایی مانند: بسته‌بندی صنعتی، تولید مواد خام داخلی، ایجاد پارک‌های صنایع غذایی و گسترش صادرات به بازارهای منطقه‌ای می‌تواند زمینه افزایش تولید، کاهش واردات، تقویت اشتغال و بهبود رقابت‌پذیری را فراهم سازد.

نتیجه‌گیری:

گزارش تحقیقی و تحلیلی حاضر بر نقش کلیدی دولت در ایجاد زیرساخت‌ها، ساده‌سازی مقررات، حمایت مالی از تولیدکنندگان و تدوین پالیسی‌های حمایتی تأکید می‌نماید. سکتور تولید شیرینی (قنادی) در افغانستان با وجود ظرفیت‌های بالقوه و مزیت‌های چشمگیر، در مسیر رشد و توسعه قرار دارد؛ اما با چالش‌های ساختاری، منطقه‌ای و عملکردی مہمی روبه‌رو می‌باشد که مانع تحقق توسعه متوازن و پایدار این صنعت شده است. تمرکز نامتوازن تولید در برخی ولایات مهم مانند: بلخ، هرات و جوزجان و ضعف توسعه در سایر مناطق، نیاز فوری به سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای هدفمند برای ارتقای ظرفیت تولید و اشتغال در سطح کشور را نشان می‌دهد. سهم تولید داخلی تنها حدود ۴۹ درصد از نیاز بازار را تأمین می‌کند و بیش از ۵۰ درصد از شیرینی مصرفی کشور وابسته به واردات است که علاوه بر خروج ارز، ریسک‌هایی مانند: نوسانات قیمت جهانی و مشکلات تأمین مواد خام را برای تولیدکنندگان به همراه دارد. ساختار غالب شرکت‌ها

نشان‌دهنده وجود اکثریت شرکت‌های کوچک با منابع محدود است که ضعف در انسجام نهادی، عضویت کم در اتاق‌های تجارت و نبود گواهی‌نامه‌های بین‌المللی دسترسی به بازارهای گسترده‌تر بین‌المللی را دشوار ساخته است. کمبود زیرساخت‌های صنعتی مناسب، ضعف فناوری و تجهیزات، محدودیت‌های مالی و بوروکراسی پیچیده نیز از دیگر موانع کلیدی پیشروی رشد شرکت‌ها و افزایش ظرفیت تولید می‌باشد. همچنین وابستگی قابل توجه به واردات مواد خام اساسی، ریسک‌های پایداری تولید را افزایش داده و ضرورت تدوین و اجرای سیاست‌های توسعه تولید مواد اولیه داخلی و بهبود زنجیره تأمین را ایجاد می‌کند. فرصت‌های قابل توجهی برای سرمایه‌گذاری در نوسازی ماشین‌آلات، توسعه بسته‌بندی صنعتی مدرن، تولید مواد خام داخلی، ایجاد پارک‌های صنعتی تخصصی و گسترش صادرات به بازارهای همسایه و منطقه وجود دارد که می‌تواند با ارتقای کیفیت و کاهش هزینه‌ها، توان رقابت‌پذیری محصولات را به شکل چشمگیری افزایش دهد.

در کنار این فرصت‌ها، تهدیدهایی همچون رقابت واردات ارزان قیمت و دارای سبب‌ساییدی، نوسانات نرخ ارز، ضعف زیرساخت‌ها، مشکلات ترانزیتی و گمرکی، کمبود نهادهای نظارتی، ناامنی و تغییرات نامطمئن سیاست‌های اقتصادی، رشد پایدار این سکتور را با مخاطره مواجه ساخته است. برای تحقق توسعه پایدار و ارتقای ظرفیت‌های سکتور قنادی ضروری است که دولت و نهادهای مربوطه با تمرکز بر بهبود زیرساخت‌ها، تسهیل فرایندهای اداری، ارائه تسهیلات مالی، تقویت ساختارهای قانونی و حقوقی، توسعه آموزش و مهارت‌های نیروی انسانی و حمایت‌های هدفمند از تولید و صادرات، فضای کسب‌وکار را بهبود بخشند. همچنین ایجاد برند ملی، تطبیق استانداردهای بین‌المللی و مقابله جدی با واردات قاچاق و غیررقابتی از الزامات مهم در این مسیر می‌باشد. این رویکرد جامع و هماهنگ با استفاده بهینه از فرصت‌های سرمایه‌گذاری و رفع موانع موجود، می‌تواند سهم تولید داخلی را افزایش داده، وابستگی به واردات را کاهش دهد و باعث افزایش اشتغال و تقویت اقتصاد ملی را فراهم سازد.

در نهایت، توسعه پایدار سکتور تولید شیرینی در افغانستان مستلزم همکاری مؤثر و هماهنگ میان بخش خصوصی، دولت و نهادهای مالی و اقتصادی می‌باشد که این تعامل سازنده می‌تواند راه رشد پایدار، خودکفایی اقتصادی و ارتقای رفاه اجتماعی در کشور را هموار سازد.

پیشنهادهای:

با توجه به تحلیل جامع وضعیت سکتور تولید شیرینی (قنادی) در افغانستان، پیشنهادات علمی و پالیسی‌ساز ذیل به منظور ارتقای این سکتور و تحقق توسعه پایدار ارائه می‌گردد:

1- تدوین و اجرای سیاست‌های منطقه‌ای هدفمند؛ با توجه به تمرکز نامتوازن فعالیت‌های تولیدی در برخی ولایات، لازم است تا دولت برنامه‌های توسعه منطقه‌ای ویژه‌ای را طراحی و به اجرا بگذارد تا ظرفیت‌های تولید و اشتغال در ولایات کمتر توسعه‌یافته افزایش یابد و توسعه اقتصادی کشور متوازن گردد؛

2- تقویت تولید داخلی و کاهش وابستگی به واردات؛ توسعه صنایع مکمل و تولید مواد خام داخلی به ویژه مواد اولیه اساسی نظیر آرد، شکر و روغن، باید به عنوان اولویت در دستور کار قرار گیرد تا وابستگی به واردات کاهش یافته و ثبات بیشتری در تأمین مواد خام برای تولیدکنندگان داخلی ایجاد شود؛

3- ارتقای فناوری و نوسازی تجهیزات تولیدی؛ سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین و نوسازی ماشین‌آلات تولیدی برای افزایش بهره‌وری، بهبود کیفیت و کاهش هزینه‌ها ضروری است. حمایت‌های مالی و مشوق‌های دولت در این زمینه می‌تواند نقش مهمی ایفا نماید؛

4- بهبود زیرساخت‌های صنعتی و تسهیل فرایندهای اداری؛ ایجاد پارک‌های صنعتی تخصصی با دسترسی به امکانات پایه نظیر برق پایدار و حمل‌ونقل مناسب و تسهیل فرایندهای اداری مرتبط با ثبت شرکت و اخذ مجوزها، موانع بوروکراتیک را کاهش داده و رشد تولید را تسریع می‌کند؛

5- تقویت ساختارهای نهادی و انسجام بازار؛ افزایش عضویت شرکت‌ها در اتاق‌های تجارت و صنفی، ایجاد نهادهای نظارتی و ارتقای استانداردهای کیفیت، دسترسی به بازارهای داخلی و بین‌المللی را تسهیل خواهد کرد؛

- 6- توسعه ظرفیت‌های بازاریابی، برندینگ و صادرات؛ ایجاد برند ملی قوی، توسعه بسته‌بندی مطابق با استانداردهای بین‌المللی و حمایت از شرکت‌ها در حضور فعال در بازارهای داخلی و خارجی از عوامل کلیدی افزایش صادرات و رقابت‌پذیری محصولات خواهد بود؛
- 7- مقابله با واردات قاچاق و غیررقابتی؛ اجرای سیاست‌های حفاظتی مؤثر، وضع تعرفه‌های مناسب و نظارت دقیق بر واردات قاچاق، از آسیب رسیدن به تولید داخلی جلوگیری کرده و شرایط رقابت عادلانه را فراهم می‌سازد؛
- 8- سرمایه‌گذاری در آموزش و توسعه منابع انسانی؛ برنامه‌های آموزشی تخصصی و کارآموزی برای ارتقای مهارت نیروی کار در حوزه‌های فنی، مدیریت تولید، بسته‌بندی و بازاریابی به بهبود کیفیت تولید و افزایش بهره‌وری کمک می‌کند؛
- 9- تسهیل دسترسی به منابع مالی و حمایت‌های اعتباری؛ ایجاد صندوق‌های حمایتی، ارائه تسهیلات مالی کم‌بهره و همکاری با نهادهای مالی داخلی و خارجی، به خصوص برای شرکت‌های کوچک و متوسط، روند رشد و توسعه سکتور شیرینی/قنادی را تسریع خواهد کرد؛
- 10- ایجاد هماهنگی و شفافیت در پالیسی‌ها؛ ارتباط و هماهنگی مستمر میان وزارت‌های اقتصاد، صنعت و تجارت، زراعت و نهادهای مربوطه برای پیاده‌سازی مؤثر سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای از اهمیت بالایی برخوردار است.

منابع:

- 1- وزارت صنعت و تجارت افغانستان <https://moci.gov.af/dr>؛
- 2- اداره ملی احصائیه و معلومات <https://nsia.gov.af/home>؛
- 3- وزارت اقتصاد <https://moec.gov.af>؛
- 4- توزیع پرسشنامه و دریافت معلومات از شرکت / فابریکه‌های تولیدکننده شیرینی در افغانستان.